

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL STUDIES
2012, 4(4), p. 1371–1395.

MOKSLINIŲ TYRIMŲ ETIKOS BŪKLĖ LIETUVOJE: KĄ MANO LIETUVOS MOKSLO BENDRUOMENĖ? PIRMINIAI NACIONALINĖS APKLAUSOS REZULTATAI

Aurelija Novelskaitė

Lietuvos socialinių tyrimų centro Sociologijos institutas
A. Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 211 3774
Elektroninis paštas novelskaite@ktl.mii.lt

Raminta Pučėtaitė

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto
Filosofijos ir kultūros studijų katedra
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas, Lietuva
Telefonas (+370 37) 465 538
Elektroninis paštas raminta.pucetaite@khf.vu.lt

Pateikta 2011 m. rugpjūčio 16 d., parengta spausdinti 2012 m. spalio 18 d.

Anotacija. Straipsnyje analizuojami 2011 m. pavasarį sukaupti Lietuvos mokslo bendruomenės apklausos duomenys siekiant atskleisti bendruomenės požiūrį į mokslinių tyrimų etikos būklę Lietuvoje. Kiekybinių (teiginių vertinimo 10 balų sistemoje) ir kokybinių (vertinimo komentarių) duomenų analizė rodo, kad, apklausos dalyvių nuomone, mokslinių tyrimų etikos būklė Lietuvoje nėra ypatingai gera (vidutinis vertinimas 6 balai, dažniausiai komentaruose išsakomi neigiami pastebėjimai). Konceptualizavus terminą „požiūris“ kaip apimančią kognityvinį, afektyvų ir elgsenos aspektus, atliktos analizės rezultatai rodo, kad nors mokslinių tyrimų etikos problemos Lietuvoje yra matomos ir pripažįstamos, emocinis jautrumas joms tėra labai santykinis, tuo tarpu veiksmų joms spręsti beveik nesiimama nei mikro- (individo), nei mezo- (organizacijos, bendruomenės), nei makro- (mokslo politikos) lygmenimis.

Reikšminiai žodžiai: mokslinių tyrimų etika, Lietuvos mokslo bendruomenė, posovietinė visuomenė.

Įvadas

Dėmesys mokslinių tyrimų etikai išaugo po Antrojo pasaulinio karo, kai teisiant karo nusikaltėlius (konkrečiai, medikus)¹, buvo suformuluotas Niurnbergo kodeksas². Šie procesai paskatino priimti ir daugelį kitų rekomendacinio ir reguliacinio pobūdžio tarptautinių dokumentų³. Tačiau visi jie nukreipti į mokslinių tyrimų etikos klausimų reguliavimą išskirtinai vienoje – biomedicinos mokslų – srityje. Palaispniui tyrimų etikos svarbą pradėta akcentuoti ir kitose, pavyzdžiui, socialinių mokslų srityse⁴, kur su žmonėmis atliekamuose tyrimuose taip pat glūdi tam tikri rizikos (pvz., žalos ir atsakomybės) komponentai. Taigi esminiai tyrimų su žmonėmis principai – pagarba autonomijai, geradarystė, žalos nedarymas ir teisingumas⁵ – pradėti diegti platesnėje, ne tik biomedicinos, bet ir socialinių mokslų srities tyrimų erdvėje (biomedicinos mokslų sričiai išliekant palyginamuoju, santykinai idealiu standartu⁶); atitinkamai, visi su žmonėmis atliekami (ir biomedicinos, ir socialinių mokslų sričių) tyrimai tapo etikos komitetų kompetencijos objektu⁷.

Tačiau, kaip siūlo J. E. Sieber⁸, empiriniuose mokslinių tyrimų etikos tyrimuose terminas *etika* plačiąja prasme apibrėžiamas kaip „tokių vertybių, kaip pagarba žmonėms ir jų bendruomenėms, palaikymas bei naudos individams ir visuomenei teikimas“. Remiantis šia autore, etika apima tiek atliekamo tyrimo validumą, tiek visapusišką pagarbą tyrimo dalyvėms bei dalyviams ir jų bendruomenėms, tiek naudingų socialinių politikų

- 1 Nuremberg Trials. Nuremberg, Germany [1945–1949] [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-02]. <http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Nuremberg_trials.html>.
- 2 Žr., pvz., Schüklenk, U. Module One: Introduction To Research Ethics. *Developing World Bioethics*. 2005, 5(1): 1–13, p. 2; Aagaard-Hansen, J.; Vang Johansen, M. Research ethics across disciplines. *Anthropology Today*. 2008, 24(3): 15–19, p. 15.
- 3 Puikų komplektą nuorodų į čia turimą galvoje dokumentaciją galima rasti Lietuvos bioetikos komiteto tinklalapyje po tema „Teisinė informacija“ – „Tarptautiniai teisiniai aktai“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-02]. <<http://bioetika.sam.lt/index.php?1347848725>>.
- 4 Žr., pvz., Hammersley, M. Against the ethics: on the evils of ethical regulation. *International Journal of Social Research Methodology*. 2009, 12(3): 211–225.
- 5 Žr., pvz., Ferris, L. E.; Sass-Kortsak, A. Sharing Research Findings with Research Participants and Communities. *International Journal of Occupational and Environmental Medicine*. 2011, 2(3): 172–181, p. 172.
- 6 Šia prasme socialinių ir biomedicinos mokslų sričių integracija mokslinių tyrimų etikos priežiūros kontekste aptariama Alderson, P.; Morrow, V. Multidisciplinary research ethics review: is it feasible? *International Journal Social Research Methodology*. 2006, 9(5): 405–417.
- 7 Žr., pvz., McWilliams, R.; Hebden, C. W.; Gilpin, A. M. K. Concept paper: a virtual centralized IRB system. *Accountability in Research*. 2006, 13(1): 25–45; Sieber, J. E. Using Our Best Judgment in Conducting Human Research. *Ethics & Behavior*. 2004, 14(4): 297–304.
- 8 Sieber, J. E. Empirical Research on Research Ethics. *Ethics & Behavior*. 2004, 14(4): 397–412; p. 402.

kūrimą, tiek efektyvią tyrimų rezultatų sklaidą ir diegimą. Taigi mokslinių tyrimų etika apima ne tik, pavyzdžiui, informuoto sutikimo ar naudos-rizikos pusiausvyros klausimus (kurie ypatingai aktualūs atliekant tyrimus su žmonėmis, t. y. biomedicinos ar, kiek mažiau, socialinių mokslų srityse); mokslinių tyrimų etikos sričiai priklauso ir įvairios (ne)tinkamo mokslinio elgesio formos (pvz., duomenų falsifikavimas, diskriminacija, instrumentų tiriamiems reiškiniams validumas), kurios galimos bet kurioje mokslo srityje⁹. Be to, etinės dilemos gali kilti bet kurios mokslo srities bet kurioje tyrimo fazėje, pradedant tiriamos problemos pasirinkimu ar esminių tyrimo klausimų formulavimu (pvz., netinkami interesų konfliktų sprendimai) ir baigiant tyrimo rezultatų pristatymu mokslo bendruomenei (pvz., primestinė autorystė) ir / arba visuomenei (pvz., informacija apie tam tikras socialines grupes, nepagrįstas technologijų protegavimas) bei tų rezultatų panaudojimu (pvz., autorinės teisės). Taigi plačiąja prasme mokslinių tyrimų etika – tai tema, kuri yra aktuali ne tik tyrimuose su žmonėmis, bet ir apskritai kaip elgsenos specifinėje – mokslinės veiklos – erdvėje etika.

2007 m. Europos Sąjungos (toliau – ES) komisaras mokslui ir tyrimams J. Potočnikas sakė: „Etika privalo būti aukščiausiu prioritetu ES finansuojamuose tyrimuose. Tai sudėtinė tyrimo dalis pradedant tyrimo koncepcija ir baigiant publikavimu.“¹⁰ Ši pareiškimą paremia etikos klausimams skirta atskira dalis Veiksmų plane „Mokslas ir visuomenė“¹¹ bei serija aktualių Europos Komisijos (toliau – EK) dokumentų¹², griežti reikalavimai etiniams EK finansuojamų mokslinių tyrimų aspektams¹³ ir jau finansuoti / finansuojami¹⁴ ar planuojami finansuoti mokslinių tyrimų etikos ar glaudžiai su moksliniais tyrimais susijusių etinių klausimų problematikos tyrimai¹⁵. Tokia situacija nėra netikėta žinant, kad empirinių mokslinių tyrimų etikos tyrimų nuolat daugėjo nuo 1960-ųjų¹⁶, ir šiandien galima išskirti kelis akivaizdžiausius šios srities tematinis pjū-

-
- 9 Čia išsakoma šio straipsnio autorių nuomonė visiškai suvokiant, kad ji nevisiškai atitinka dominuojančią nuostatą, kad terminas „tyrimų etika“ taikytinas išskirtinai biomedicinos mokslų sričiai ir (vis dažniau) socialinių bei humanitarinių mokslų sritims tiek, kiek jos yra susijusios su tyrimais, kuriuose tyrimo objektas – žmogus.
- 10 Pauwels, E. *Ethics for Researchers. Facilitating Research Excellence in FP7* [interaktyvus]. Luxembourg: European Communities, 2007, p. 5 [žiūrėta 2011-08-12]. <<ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/docs/ethics-for-researchers.pdf>>.
- 11 *Science and Society. Action Plan* [interaktyvus]. Luxembourg: European Communities, 2002 [žiūrėta 2011-08-12]. <http://ec.europa.eu/research/science-society/pdf/ss_ap_en.pdf>.
- 12 Ethics review. Legislation, regulations and conventions [interaktyvus]. ES [žiūrėta 2011-08-12]. <<http://ec.europa.eu/research/science-society/index.cfm?fuseaction=public.topic&id=1291&lang=1>>.
- 13 Ethics review [interaktyvus]. ES [žiūrėta 2011-08-12]. <<http://ec.europa.eu/research/science-society/index.cfm?fuseaction=public.topic&id=1289&lang=1>>.
- 14 Pvz., BP6 projektai *Property regulation in European science, ethics and law, Starting a Debate with Women scientists from Post- communist Countries on Ethical Issues, Ethics of emerging Technologies* ir kt.; BP7 projektai *Privacy - Appraising challenges to technologies and ethics, ICTethics. An interdisciplinary approach for addressing ethical, social and legal aspects of ICT, Ethical issues of emerging ICT applications* ir kt.
- 15 Pvz., žr., *Work Programme 2011. Capacities. Part 5. Science In Society* [interaktyvus]. European Commission C(2010)4903 of 19 July 2010 [žiūrėta 2011-08-12]. <ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/docs/wp/capacities/sis/s-wp-201101_en.pdf>.
- 16 Sieber, J. E., *supra* note 8, p. 398.

vius¹⁷ – tai: (a) mokslinių tyrimų etinių aspektų analizė skirtingose mokslo srityse¹⁸ ir (b) mokslinių tyrimų etikos diegimo ir palaikymo procesų ir praktikų analizė¹⁹.

Svarbu pasakyti, kad esamose mokslinių tyrimų etikos studijose dažniausiai nėra kreipiamas dėmesys į „pereinamąjį laikotarpį išgyvenančių“, „besivystančių“, „posovietinių / posocialistinių“ ir pan. valstybių, kurios siekia integruotis į pasaulio (taip pat mokslo) bendruomenę, problematiką. Taip pat ir labai sinoptinė EK projektų, susijusių su mokslinių tyrimų etikos problematikos analizė, partnerių apžvalga²⁰ rodo, jog Lietuva minimos tematikos europinio lygio projektuose nėra dažnai atstovaujama: tik dviejuose projektuose buvo rasti Lietuvai atstovaujantys partneriai – Lietuvos bioetikos

-
- 17 Detalų tyrimų temų sąrašą galima rasti Sieber, J. E., *supra* note 8.
- 18 Pvz., socioekonominių tyrimų etiniai aspektai aptariami Dearman, D. T.; Beard, J. E. Ethical Issues in Accounting and Economics Experimental Research: Inducing Strategic Misrepresentation. *Ethics & Behavior*. 2009, 19(1): 51–59; socialinio darbo tyrimų etikos – Antle, B. J.; Regehr, C. Beyond individual rights and Freedoms: Metaethics in social work research. *Social Work*. 2003, 48(1): 135–144; Butler, I. A Code of Ethics for Social Work and Social Care Research. *British Journal of Social Work*. 2002, 32: 239–248; feministinių tyrimų etikos – Halse, C.; Honey, A. Unraveling Ethics: Illuminating the Moral Dilemmas of Research Ethics. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. 2005, 30(4): 2141–2162; biomedicinių tyrimų etikos – Axelin, A.; Salanterä, S. Ethics in neonatal pain research. *Nursing Ethics*. 2008, 15(4): 492–499; Aita, M.; Richer, M.-C. Essentials of research ethics for healthcare professionals. *Nursing and Health Sciences*. 2005, 7: 119–125; Tomaszewski, C. Conflicts of Interest: Bias or Boon? *Journal of Medical Toxicology*. 2006, 2(2): 1–4; McCullough, L. B. The Critical Turn in Clinical Ethics and Its Continuous Enhancement. *Journal of Medicine and Philosophy*. 2005, 30: 1–8; chemijos ir biologijos mokslų tyrimų – Simon, J.; Hersh, M. An educational imperative: the role of ethical codes and normative prohibitions in cbw-applicable research. *Minerva*. 2002, 40: 37–55; geografijos ir aplinkos tyrimų etikos – Harman, J. R.; Harrington, J. A., JR.; Cervený, R. S. Reply: Values, Ethics, and Geographic Research. *Annals of the Association of American Geographers*. 1998, 88(2): 308–310; Harman, J. R.; Harrington, J. A., JR.; Cervený, R. S. Science, Policy, and Ethics: Balancing Scientific and Ethical Values in environmental Science. *Annals of the Association of American Geographers*. 1998, 88(2): 277–286; antropologijos tyrimų etikos – Robertson, J. Ethics and Anthropology: Reality Check. Preface to “Politics and Pitfalls of Japan Ethnography: Reflexivity, Responsibility, and Anthropological Ethics”. *Critical Asian Studies*. 2007, 39(4): 507–508; kt.
- 19 Mokslinių tyrimų etikos priežiūros procesai analizuojami Fitzgerald, M. H.; Phillips, P. A.; Yule, E. The Research Ethics Review Process and Ethics Review Narratives. *Ethics & Behavior*. 2006, 16(4): 377–395; Alderson; Morrow V. Multidisciplinary research ethics review: is it feasible? *International Journal Social Research Methodology*. 2006, 9(5): 405–417; Haggerty, K. D. Ethics Creep: Governing Social Science Research in the Name of Ethics. *Qualitative Sociology*. 2004, 27(4): 391–414; Melville, R. Human research ethics committees and ethical review: The changing research culture for social workers. *Australian Social Work*. 2005, 58(4): 370–383; Etikos kodeksai analizuojami Butler, I., *supra* note 18; Simon, J.; Hersh, M., *supra* note 18; Aagaard-Hansen, J.; Vang Johansen, M., *supra* note 2; Konsultavimas mokslinių tyrimų etikos srityje aptariamas Cho, M. K., *et al.* Strangers at the Benchside: Research Ethics Consultation. *The American Journal of Bioethics*. 2008, 8(3): 413; Carter, M. A.; Night, S. S. From Strangers to Partners: Emerging Forms of Research Ethics Consultation. *The American Journal of Bioethics*. 2008, 8(3): 29–31; Mokslinių tyrimų etikos mokymo procesų analizė patiekiami Askins, K. In and beyond the classroom: research ethics and participatory pedagogies. *Area*. 2008, 40(4): 500–509; Kraus, R. You must participate. Violating research ethical principles through role-play. *College Teaching*. 2008, 65(32): 131–136; Globaliniai procesai, susiję su mokslinių tyrimų etika, aptariami Benatar, S. R.; Vaughanb, C. L. Global and local forces shaping the research agenda and the governance of research ethics. *South African Journal of Science*. 2008, 104(Nov/Dec): 439–442; kt.
- 20 Sinoptinė – todėl, kad ne visais atvejais yra nurodomos projekto partnerių atstovaujamos šalys ir paieškai naudotas tik 1 raktinis terminas (Seventh Framework Programme (FP7): Find a project (paieškos terminas „research ethics“) [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-11]. <http://cordis.europa.eu/fp7/projects_en.html>.

komitetas²¹ ir Vilniaus universitetas²². Be to, tik 1980-ųjų viduryje²³ suaktyvėjusiose Lietuvos mokslininkų ir mokslininkų atliekamuose socialinėse etikos studijose randami keli terminai: „profesinė etika“²⁴, „darbo etika“²⁵, „taikomoji etika“²⁶; šiose studijose išryškėja trys daugiausiai Lietuvos tyrėjų dėmesio susilaukiančios tematinės sritys: etiniai verslo (organizacijų) aspektai²⁷, valstybės tarnautojų veiklos etika²⁸ ir bioetika²⁹. Būtent paskutiniosios iš minėtų sričių – bioetikos – tyrimuose šalia profesinės (gydytojo(-s) profesijos, medicininių specialybių) etikos analizuojama ir mokslinių tyrimų etikos problematika. Tačiau, įvertinant platų mokslinių tyrimų etikos (galimų) problemų spektrą, kyla klausimas: ar tik biomedicinos mokslo srities rėmuose atliekamuose tyrimuose galimi etiniai pažeidimai ir ar tik jie reikalauja (yra verti?) griežto reguliavimo? Ar kitose mokslo srityse atliekamuose tyrimuose etikos principai išlaikomi savaime? Maža to: jei mokslinių tyrimų etika nėra tik normatyvinio reguliavimo klausimas (šiuo atveju turint galvoje mokslinius tyrimus su žmonėmis), bet ir socialinis procesas bei socialinė praktika (šiuo atveju turint galvoje elgesio standartus specifinėje erdvėje), tai ar / kuo šie procesai ir praktikos yra ypatingi Lietuvos mokslo bendruomenėje? Kuo procesai ir praktikos skiriasi skirtingose mokslų srityse atsižvelgiant į skirtingas kultūras, mokslinio darbo principus ir kt.? Tuo tarpu kitose mokslo srityse atliekamų tyrimų etikos

- 21 BP7 projektas *European Research Ethics Committees' Network (EURECNET)* 2011-2014, Ref.nr. 244519 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-11]. <http://cordis.europa.eu/fetch?CALLER=FP7_PROJ_EN&ACTION=D&DOC=36&CAT=PROJ&QUERY=0131cf07635e:b675:2137deeb&RCN=97226>.
- 22 BP7 projektas *Inter-connected European information and documentation system for ethics and science: European ethics documentation centre (ETHICSWEB)*, 2008-2011, Ref.nr. 217817 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-11]. <http://cordis.europa.eu/fetch?CALLER=FP7_PROJ_EN&ACTION=D&DOC=31&CAT=PROJ&QUERY=0131cf07635e:b675:2137deeb&RCN=87928>.
- 23 Kalenda, Č. Taikomoji etika: iškilimas ir ypatybės Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*. 2009, 20(1): 55–62, p. 58.
- 24 Dėl sąvokos vartojimo žr., pvz., Bakshtanovskii, V. I.; Sogomonov, I. V. Professional Ethics. *Sociological Research*. 2007, 46(1): 75–95.
- 25 Dėl sąvokos vartojimo žr., pvz., Grepperud, S.; Pedersen, P. A. Crowding Effects and Work Ethics. *Labour*. 2006, 20(1): 125–138; Ivanauskas, V. Sovietinių biurokratų darbo etika, neformalios rutinos ir planavimo sistemos trūkumai (Lietuvos atvejis). *Filosofija. Sociologija*. 2006, 4: 1–12.
- 26 Dėl sąvokos vartojimo žr., pvz., Bostrom, N.; Ord, T. The Reversal Test: Eliminating Status Quo Bias in Applied Ethics. *Ethics*. 2006, 116: 656–679; Kalenda, Č., *supra* note 23.
- 27 Žr., pvz., Vasiljeviėnė, N. *Verslo etika ir elgesio kodeksai*. Vilnius: VUKHF, 2000, 2003; Vasiljevas, A.; Pučėtaitė, R. Socialinės įmonių atsakomybės ir efektyvaus žmogiškųjų išteklių valdymo įgyvendinimas dalykinės etikos priemonėmis. *Organizacijų vadyba: Sisteminiai tyrimai*. 2005, 36: 193–212; Lietuviškos ir užsienio šalių akademinės literatūros rinkodaros tema sąrašą galima rasti Abromaitytė-Sereikienė, L. Factors Influencing Ethics of Marketing Decisions in Lithuanian Media. *Engineering Economics*. 2008, 1(56): 29–36.
- 28 Žr., pvz., Palidauškaite, J. Codes of Ethics in Transitional Democracies. A Comparative Perspective. *Public Integrity*. 2005-2006, 8(1): 35–48; Palidauškaite, J. Search for unethical civil servants' behavior motivation. *Management*. 2009, 14(2): 135–143; Perkumienė, D.; Raupelienė, A. Ethics and Working Culture of Employees in the Public Sector. *Organizacijų vadyba: Sisteminiai tyrimai*. 2008, 46: 99–116; kt.
- 29 Žr., pvz., Dranseika, V.; Noreika, S.; Gefenas, E. Neuroetikos žemėlapis. *Problemos*. 2009, 76: 66–73; Gefenas, E. The Concept of Risk and Responsible Conduct of Research. *Science and Engineering Ethics*. 2006, 12: 75–83; Gefenas, E. Balancing Ethical Principles in Emergency Medicine Research. *Science and Engineering Ethics*. 2007, 13: 281–288; Toliusienė, J.; Peicius, E. Changes in Nursing Ethics Education in Lithuania. *Nursing Ethics*. 2007, 14(6): 753–757; Jakušvaitė, I.; Darulis, Ž.; Žekas, R. Lithuanian health care in transitional state: ethical problems. *BMC Public Health*. 2005, 5: 117 (1-8); kt.

problematika iki šiol buvo beveik netyrinėta: mums pavyko rasti vos kelias netinkamo moksliniame pasaulyje elgesio – diskriminacijos lyties pagrindu – studijas³⁰ ir vieną žvalgomojo pobūdžio studiją³¹, kurioje nagrinėjamos vieno Lietuvos universiteto doktorančių ir doktorantų patirtys susiduriant su akademiniumi nesąžiningumu. Taigi apibendrinant galima tvirtinti, kad vis dėlto Lietuvoje sisteminiai mokslinių tyrimų etikos tyrimai kol kas nėra vykdomi. (Šio fakto interpretacijos, susijusios su temos jautrumu ir savęs, kaip socialinio tam tikroje srityje veikiančio agento, pažinimo baimės aspektais, čia neplėtojamos.)

Taigi šiuo straipsniu siekiama plėsti žinias apie mokslinių tyrimų etikos situaciją Lietuvoje. Remiantis statistine ir turinio 2011 m. pavasarį atliktos internetinės Lietuvos mokslo bendruomenės apklausos duomenų analize straipsnyje siekiama atsakyti į klausimą, kaip Lietuvos mokslo bendruomenė vertina mokslinių tyrimų etikos būklę Lietuvoje.

1. Metodologinės pastabos

Straipsnyje pristatomi pirmą kartą Lietuvoje atliekamo mokslo bendruomenės požiūrio į mokslinių tyrimų etiką šalyje tyrimo duomenys. Kadangi tai pirmą tokio pobūdžio studija Lietuvoje, duomenų rinkimo instrumentas – internete įdėtas klausimynas³² – metodologiškai buvo orientuojamas į apžvalginio-aprašomojo pobūdžio duomenų sukaupimą³³. Įvertinus tai, kad mokslinių tyrimų etika yra daugiaplanis socialinis reiškinys, klausimai buvo formuluojami taip, kad leistų sukaupti informaciją apie (i) mokslo bendruomenės narių požiūrį į tiriamą reiškinį skirtinguose – makro- (t. y. nacionalinės politikos, mokslo bendruomenės, atskirų mokslo sričių), mezo- (t. y. mokslo organizacijų) ir mikro- (t. y. konkrečių mokslinius tyrimus vykdančių individų) – sociologinės

30 Vasiljeviėnė, N.; Pučėtaitė, R. Establishing Integrity to Eliminate Women Discrimination in Science: Implications from Empirical Research in Lithuania. *Ekonomika ir vadyba*. 2009, 14: 633–640; Tainio, L.; Novelskaitė, A. Wo/men’s language in wo/men’s world: Masculine vs. Feminine self-references in the interviews with Lithuanian female scientists. *Žmogus kalbos erdvėje*. 2009, 5(2): 121–131; Novelskaitė, A. How to acquire a scientific degree in the field of medical science in Lithuania: women physician-scientists’ personal experience-based strategies. *Acta Medica Lituanica*. 2008, 15(4): 188–193.

31 Grincevičienė, V.; Grincevičienė, Š. Doktorantų požiūris į akademinį nesąžiningumą. *Santalka. Edukologija*. 2007, 15(2): 10–20.

32 Klausimyną dar kurį laiką bus galima rasti internete <<http://195.14.163.122/limesurvey/index.php?sid=95759&lang=lt>>.

33 Klausimynas buvo kuriamas atsižvelgiant į ankstesnių panašių, tačiau kitose šalyse atliktų empirinių studijų metodologines nuostatas bei kitų autorių rekomendacijas: pvz., Hammersley, M., *supra* note 4; Dench, S.; Iphofen, R.; Huws, U. *An EU Code of Ethics for Socio-Economic Research* [interaktyvus]. Great Britain: Institute for Employment Studies, 2004 [žiūrėta 2011-08-10]. <<http://www.respectproject.org/ethics/412ethics.pdf>>; Crane, A. Are you ethical? Please tick yes or no. On researching ethics in business organizations. *Journal of Business Ethics*. 1999, 20: 237–248; Brigley, S. Business ethics in context: researching with case studies. *Journal of Business Ethics*. 1995, 14: 219–226; Randall, D. M.; Fernandes, M. F. The social desirability bias in ethics research. *Journal of Business Ethics*. 1991, 10: 805–817; Robertson, D. Empiricism in business ethics: suggested research directions. *Journal of Business Ethics*. 1993, 2(8): 585–599; Long, G. L.; Dorn, D. S. An Assessment of the ASA Code of Ethics and Committee on Ethics. *The American Sociologist*. 1982, 17(2): 80–86; Sieber, J. E., *supra* note 8; kt.

analizės lygmenyse bei (ii) tris – kognityvinį (t. y. kas žinoma apie mokslinių tyrimų etiką), afektyvų (t. y. kaip emocijų požiūriu reaguojama į mokslinių tyrimų etiką) ir elgsenos (t. y. kaip elgiamasi situacijose, kuriose susiduriama su mokslinių tyrimų etikos problematika (t. y. ne tik pažeidimais, bet ir empiriniuose tyrimuose kylančiomis etinėmis dilemomis) – komponentus³⁴.

Klausimyną iš viso sudaro 26 pagrindiniai klausimai, apimantys vertinimui pateiktus teiginius ir / arba pagrindinį klausimą papildančius klausimus, bei baigiamasis komentaras. Konkrečiau, klausimyno struktūra³⁵ yra tokia:

I klausimyno dalis (8 pagrindiniai klausimai): sociodemografinė informacija apie respondentę / respondentą (mokslo sritis, kurioje vykdomi tyrimai, mokslo laipsnis, organizacija, kurioje tie tyrimai vykdomi, pareigos toje organizacijoje, lytis, amžius, mokslinės veiklos stažas);

II ir III klausimyno dalys (4 pagrindiniai klausimai): bendras mokslinių tyrimų etikos apibūdinimas (bendras mokslinių tyrimų etikos supratimas, pagrindinės išvelgiamos problemos, būklės vertinimas)³⁶;

IV klausimyno dalis (4 pagrindiniai klausimai): požiūris į mokslinių tyrimų etikos reguliavimą apklausos dalyvių atstovaujamos mokslo srityse (esantis ir pageidautinas atsakomybės už mokslinių tyrimų etikos pažeidimų prevenciją ir priežiūrą pasidalinimas, šio pasidalinimo vertinimas)³⁷;

V klausimyno dalis (2 pagrindiniai klausimai): mokslinių tyrimų etikos pažeidimai mokslo srityje (mokslinio tyrimo etapai, kuriuose pastebimi mokslinių tyrimų etikos pažeidimai, šiuos pažeidimus lemiančios priežastys individualiu, organizaciniu ir mokslo sistemos lygmenimis)³⁸;

VI ir VII klausimyno dalys (3 pagrindiniai klausimai): mokslinių tyrimų etikos pažeidimai ir mokslinių tyrimų etikos priežiūra mokslo organizacijose (mokslinio tyrimo etapai, kuriuose pastebimi mokslinių tyrimų etikos pažeidimai, organizaciniai dariniai,

34 Schleicher, D. J.; Watt, J. D.; Greguras, G. J. Reexamining the Job Satisfaction-Performance Relationship: The Complexity of Attitudes. *Journal of Applied Psychology*. 2004, 89(1): 165–177; Hagner, P. R.; Randall, D. M.; Geoghegan, C. Context Effects in Ethical Evaluations: and Experimental Study. *Social Behaviour and Personality*. 1996, 24(3): 279–292; Wilson, T. D.; Kraft, D.; Lisle, D. J. The Disruptive Effects of Self-Reflection: Implications for Survey Research. *Advances in Consumer Research*. 1990, 17: 212–216.

35 Vienas iš klausimyno kokybės rodiklių – patikimumo koeficientas Cronbacho alpha (α , 0-1, kuo arčiau 1 – tuo skalė patikimesnė) apskaičiuotas atskiroms klausimų grupėms. (Daugiau apie matematinį klausimyno patikimumo vertinimą galima rasti, pvz., Nachmias, D.; Nachmias, C. *Research Methods in the Social Sciences*. 3rd ed. New York: St. Martin's Press, 1987, p. 172–176).

36 Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,94 (15 teiginių, pateiktų įvertinti 10 balų skalėje, vertinimai ir analogiškoje skalėje vertintos bendros būklės vertinimai).

37 Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,84 (esamo atsakomybės už mokslinių tyrimų etikos pažeidimų prevenciją ir priežiūrą pasidalinimo vertinimas); Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,54 (esamas ir pageidautinas atsakomybės už mokslinių tyrimų etikos pažeidimų prevenciją pasidalinimas); Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,47 (esamas ir pageidautinas atsakomybės už mokslinių tyrimų etikos priežiūrą pasidalinimas).

38 Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,96 (mokslinių tyrimų etikos pažeidimų skirtinguose tyrimo etapuose dažnumas); Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,88 (mokslinių tyrimų etikos pažeidimo priežastys).

į kuriuos galima kreiptis / kreipiamasi susidūrus su minėtais pažeidimais, elgsena, susidūrus su pažeidimais)³⁹;

VIII ir IX klausimyno dalys (2 pagrindiniai klausimai): mokslinių tyrimų etika ir žinios kasdienėje mokslinėje veikloje (su kuo ir kaip dažnai kalbama apie mokslinių tyrimų etiką, kokiuose mokslinio tyrimo etapuose susiduriama su etinėmis dilemomis, ar pakanka turimų žinių ir patirties joms spręsti, kur, stokoiant žinių, kreipiamasi konsultacijos)⁴⁰;

X klausimyno dalis (1 pagrindinis klausimas): organizacijos etikos kodeksas (jo aiškumas ir naudingumas atliekant mokslinius tyrimus)⁴¹;

XI klausimyno dalis (1 pagrindinis klausimas): mokslinių tyrimų etikos mokymasis (faktinis buvęs mokymasis ir poreikis mokytis).

Dėl to, jog tai pirmas tokio pobūdžio tyrimas Lietuvoje, ir tai tik apžvalginio-aprašomojo pobūdžio, siekiant užsitikrinti pusiausvyrą tarp duomenų instrumento patikimumo ir validumo, klausimyne buvo maišomi atviro (prašymai apibūdinti, komentuoti), uždaro (skalėje fiksuoti vertinimai) ir pusiauždaro (papildomos „kita“ kategorijos) tipo klausimai⁴².

Kitas metodologine prasme svarbus aspektas yra tas, kad apklausai atlikti nebuvo formuojama konkreti tyrimo imtis; kvietimas dalyvauti apklausoje buvo siunčiamas kelis kartus susidarius Lietuvos mokslo (ir studijų) organizacijų sąrašą, apimančią valstybinius ir nevalstybinius universitetus bei mokslo institutus, centrus, mokslines bendrijas, sąjungas ir pan. Buvo tikimasi, kad šis kvietimas pasieks kiekvieną Lietuvos mokslo bendruomenės narę / narį. Į kvietimą dalyvauti apklausoje sureagavo (t. y. bent pradėjo pildyti klausimyną) iš viso 1107 Lietuvos mokslo bendruomenės narės ir nariai. Tačiau tik 913 iš jų klausimyną pateikė į internetinę duomenų rinkimo sistemą ir tik 330 (36 %) iš šių pateiktų klausimynų buvo iki galo užpildyti. (Pavyzdžiui, 311 (34 %) apklausos dalyvių sustojo pildyti klausimyną tik pateikę pagrindinę informaciją apie save.) Šie dalyvavimo apklausoje rodikliai yra reikšmingi keliais aspektais. Pirma, remiantis LR Statistikos departamento pateikiamais duomenimis, 2009 m. Lietuvoje buvo 13 827 tyrėjų (taip pat ir turinčių mokslo laipsnį)⁴³; 2010 m. Lietuvoje profesine, moksline ir technine veikla užsiimančiose organizacijose 2–3 darbuotojoms(-ams) vidutiniškai teko

39 Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,96 (mokslinių tyrimų etikos pažeidimų skirtinguose tyrimo etapuose dažnumas); Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,77 (skirtingų tipų elgsenos, susidūrus su mokslinių tyrimų etikos pažeidimais, dažnumas);

40 Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,81 (pokalbių apie mokslinių tyrimų etiką su skirtingomis asmenų grupėmis dažnumas); Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,93 (susidūrimų su etinėmis dilemomis dažnumas); Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,94 (kompetencijos spręsti dilemas pakankamumas); Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,79 (viena iš konsultacijų dažnumo vertinimo skalių).

41 Skalės patikimumo rodiklis: Cronbacho alpha = 0,75 (etikos kodekso aiškumas ir naudingumas vykdant tyrimus, vadovavimasis juo).

42 Buckingham, A.; Saunders, P. *The Survey Methods Workbook. From Design to Analysis*. Malden: Polity Press, 2004, p. 76–77, kt.

43 Statistikos departamentas. *Mokslo darbuotojai ir jų veikla 2009*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2010, p. 11.

1 kompiuteris su internetu⁴⁴; tais pačiais metais asmeninius kompiuterius didžiuosiuose miestuose turėjo 67 proc. namų ūkių⁴⁵.

Faktas, jog į apklausą mokslinių tyrimų tema sureagavo mažiau nei 1/10 Lietuvos mokslo bendruomenės dalis, aiškintinas keliais galimais situaciniais aspektais: viena, tikėtina, kad didelis mokslo bendruomenės apkrovimas reikšmingai riboja galimybes įsitraukti į papildomas, formaliai nevertinamas veiklas; antra, pati tyrimo tema mokslo bendruomenės narėms ir nariams galėjo pasirodyti neverta dėmesio (taigi ir laiko atsakinėti į klausimus) ir / arba grėsminga; galiausiai, nors nėra oficialių duomenų, tačiau mokslo bendruomenėje vis dėlto yra pastebima gana neigiama nuostata apklausų atžvilgiu.

Antra, nedidelį visus klausimus atsakiusių apklausos dalyvių skaičių (realiai $N = 330$) taip pat galima paaiškinti keliomis priežastimis: viena vertus, svarbu pripažinti, kad siekiant surinkti informaciją apie įvairius mokslinių tyrimų etikos aspektus Lietuvos mokslo bendruomenėje, naudotas klausimynas iš tiesų yra gana platus ir sudėtingas (taigi reikalaujantis ne tik laiko, bet ir mąstymo); kita vertus, panašu, jog pageidaujama matyti paprastus ir aiškius duomenų rinkimo instrumentus, kuriuose būtų akivaizdžiai suprantamas taikomumo aspektas. Šiame kontekste, prisiimant visą atsakomybę dėl aprašomo klausimyno kokybės, vis dėlto, nors ir retoriškai, galima kelti diskusinį klausimą apie socialinių tyrimų ateitį.

Trečia, nėra stebėtina tai, kad aktyviausiai apklausoje dalyvavo socialinių mokslų srities atstovės ir atstovai (1 lentelė) – būtent ši mokslo sritis yra tiesiogiai priklausoma nuo socialinių apklausų (t. y. duomenų); taigi ir šios srities atstovės bei atstovai ne tik yra geriausiai susipažinę su metodo specifika (kas, tikėtina, sumažina įvairias baimes ir įtampas atsakinėjant į įvairaus pobūdžio klausimus), bet ir suvokia duomenų svarbą. Tačiau apskritai gana nehomogeniškas apklausos dalyvių pasiskirstymas pagal mokslo sritis, pareigas, mokslo laipsnius ir kt. lemia svarbią metodologinę duomenų analizės nuostatą: įvertinus, kad statistinės analizės rezultatus (pvz., vidutines (į)vertinių reikšmes) tiesiogiai nulemia daugumos nuomonė, analizuojant duomenis visą laiką siekiama lyginti skirtingas apklausos dalyvių grupes (pvz., vyrų ir moterų nuomonę, skirtingų mokslo sričių atstovių ir atstovų nuomonę ir pan.).

Pristatant toliau pateikiamos analizės metodologinius aspektus, svarbu pažymėti, kad šiame straipsnyje, nors ir pasitelkiant sociodemografinę informaciją apie apklausos dalyves ir dalyvius, detalai analizuojami tik 17 kintamųjų iš beveik 400 turimų; tai atsakymai į kelis II ir III klausimyno dalies klausimus: (i) *Kaip 10 balų sistemoje įvertintumėte mokslinių tyrimų etikos būklę Lietuvoje apskritai? Pakomentuokite savo vertinimą* ir (ii) būklės vertinimą detalizuojantis klausimas, kurį sudarė 12 vertinimui toje pačioje 10 balų sistemoje pateiktų teiginių (2 lentelė). Konkrečiau, pastarajame klausime buvo pateikta 15 teiginių, iš kurių 5 skirti nuomonės apie mokslinių tyrimų etikos principų ir nuostatų žinojimui tyrimui, 5 teiginiai skirti nuomonės apie vadovavimąsi minimais

44 Statistikos departamentas. *Informacinių technologijų naudojimas įmonėse 2010 m. pradžioje*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2010, p. 4.

45 Statistikos departamentas. *Informacinės technologijos Lietuvoje 2010*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2010, p. 58.

1 lentelė. Apklauso dalyvių pasiskirstymas pagal socio-demografines charakteristikas ir mokslinių tyrimų etikos būklės Lietuvoje vertinimas skirtingose apklauso dalyvių grupėse.

Kategorijos		Apklauso dalyvės/ dalyviai		Įvertinę mokslinių tyrimų būklę Lietuvoje				
		Iš viso nurodžiusiųjų		Iš viso atsa- kiu- siųjų	Vertinimo balas		Vidurkis	Std. nuo- krypis
		N	%		Min.	Maks.		
Moksl'o sritis	Gamtos moksl. sr.	80	9	49	1	9	5,78 ^{*1}	1,771
	Fizinių moksl. sr.	97	11	50	1	10	6,56 ^{*1, *2, *3, *4, *5}	2,022
	Humanitarinių moksl. sr.	145	16	90	1	9	5,89 ^{*2}	1,969
	Medicinos moksl. sr.	67	7	48	4	10	6,40 ^{*6}	1,685
	Socialinių moksl. sr.	235	26	165	1	9	5,86 ^{*3}	1,569
	Technologijos moksl. sr.	102	11	66	1	10	5,45 ^{*4, *6}	2,055
	Žemės ūkio moksl. sr.	38	4	30	2	10	5,90 ^{*5}	1,689
	Kita	23	2	13	1	10	5,62	3,042
N.i.	126	14						
Moksl'o laipsnis	Habil. moksl. dr.	58	6	42	1	9	5,36 ^{*7}	2,093
	Moksl. dr.	447	49	298	1	10	5,92	1,863
	Doktorantė/ doktorantas	188	21	119	1	10	6,27 ^{*7, *8}	1,593
	Planas: studijuoti doktorantūroje	46	5	29	1	9	6,07	1,981
	Moksl. laipsnio nesiekiamas	35	4	19	2	8	5,32 ^{*8}	1,734
	Kita	10	1	4	1	6	3,50	2,380
	N.i.	129	14					
Iš viso:		913	100,0					

^{*1} Mann-Whitney U ir Wilcoxon W testų rezultatas: Vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($Z = -2,367, p < 0,05$)

^{*2} Mann-Whitney U ir Wilcoxon W testų rezultatas: Vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($Z = -2,253, p < 0,05$)

^{*3} Mann-Whitney U ir Wilcoxon W testų rezultatas: Vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($Z = -2,922, p < 0,05$)

^{*4} Mann-Whitney U ir Wilcoxon W testų rezultatas: Vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($Z = -3,079, p < 0,05$)

^{*5} Mann-Whitney U ir Wilcoxon W testų rezultatas: Vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($Z = -2,120, p < 0,05$)

^{*6} Mann-Whitney U ir Wilcoxon W testų rezultatas: Vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($Z = -2,224, p < 0,05$)

^{*7} Mann-Whitney U ir Wilcoxon W testų rezultatas: Vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($Z = -2,315, p < 0,05$)

^{*8} Mann-Whitney U ir Wilcoxon W testų rezultatas: Vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($Z = -2,160, p < 0,05$)

I lentelės tęsinys.

Kategorijos		Apklausoje dalyvės/ dalyviai		Įvertinę mokslinių tyrimų būklę Lietuvoje				
		Iš viso nurodžiusiųjų		Iš viso atsa- kusių- jų	Vertinimo balas		Vidur- kis	Std. nuo- krypis
		N	%		Min.	Maks.		
Organizacijos, kurioje vykdomi moksliniai tyrimai, tipas	Valstybinis universitetas	531	58	349	1	10	6,01	1,781
	Nevalstybinis universitetas	11	1	8	3	7	5,25	1,389
	Valstybinis mokslinių tyrimų institutas	211	23	136	1	10	5,89	1,946
	Nevalstybinis mokslinių tyrimų institutas	9	1	5	1	8	3,80	3,421
	Kita	21	2	13	2	7	5,00	1,683
	N.i.	130	14	349	1	10	6,01	1,781
Administracinės pareigos	Ne	587	64	366	1	10	5,88	1,855
	Taip	197	22	145	1	10	6,03	1,848
	N.i.	129	14					
Pagrindinės pareigos	Profesorė/profesorius	73	8	58	1	8	5,76	1,800
	Vyriausioji/ vyriausiasis mokslo darbuotoja/ darbuotojas	35	4	20	1	9	5,65	2,323
	Docentė/docentas	156	17	109	1	10	5,54 ^{*9} , ^{*10, *11}	1,833
	Vyresnioji/ vyresnysis mokslo darbuotoja/ darbuotojas	116	13	80	1	10	5,88	2,015
	Lektorė/lektorius	146	16	97	2	9	6,09 ^{*9}	1,696
	Mokslo darbuotoja/darbuotojas	27	3	14	1	9	6,21	1,968
	Asistentė/ asistentas	69	7	38	1	9	6,37 ^{*11}	1,777
	Jaunesnioji/jaunesnysis mokslo darbuotoja/darbuotojas	78	9	48	3	10	6,44 ^{*10}	1,443
	Techninė darbuotoja/ darbuotojas	24	3	10	1	9	5,80	2,616
	Kita	59	7	51	1	9	5,96	1,918
	N.i.	131	14					
Moteris	469	51	304	1	10	5,93	1,740	
Lytis	Vyras	314	34	207	1	10	5,90	2,010
	N.i.	130	14,2					
913		100,0						
Iš viso:		913	100,0					

^{*9} Mann-Whitney U ir Wilcoxon W testų rezultatas: Vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($Z = -2,076$, $p < 0,05$)^{*10} Mann-Whitney U ir Wilcoxon W testų rezultatas: Vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($Z = -2,574$, $p < 0,05$)^{*11} Mann-Whitney U ir Wilcoxon W testų rezultatas: Vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($Z = -2,411$, $p < 0,05$)

principais ir nuostatomis kasdienėje veikloje tyrimui, dar 5 teiginiai – nuomonės apie atskirus mokslo sistemos aspektus, susijusius su mokslinių tyrimų etikos priežiūra ir jos pažeidimų prevencija, tyrimui. Abiejuose klausimuose 1 reiškė minimalų vertinimą, 10 – maksimalų.

2 lentelė. Aprašomosios atskirų mokslinių tyrimų etikos būklės Lietuvoje aspektų vertinimų charakteristikos

	Teiginiai	Iš viso atsakiusių	Vertinimas		Vidurkis	Std. nuokrypis
			Min.	Maks.		
MTE principų ir nuostatų žinojimas*	1. Asmenys, vykdančius mokslinius tyrimus Lietuvoje (t.y. tyrėjos ir tyrėjai, mokslininkės ir mokslininkai), žino mokslinių tyrimų etikos principus ir nuostatas	472	1	10	6,89	2,073
	3. Mokslinius tyrimus vykdančių Lietuvos organizacijų etikos komitetų/komisijų (kur yra) narės ir nariai žino mokslinių tyrimų etikos principus ir nuostatas	389	1	10	7,80	1,944
	5. Lietuvos organizacijų, kuriose vykdomi moksliniai tyrimai, administracijų darbuotojos ir darbuotojai žino mokslinių tyrimų etikos principus ir nuostatas	416	1	10	6,84	2,221
	7. Mokslinius tyrimus finansuojančių Lietuvos organizacijų (pvz., Lietuvos mokslo taryba) narės ir nariai žino mokslinių tyrimų etikos principus ir nuostatas	392	1	10	7,64	2,171
	9. Lietuvos mokslo politiką formuojančių organizacijų (pvz., Seimo, Švietimo ir mokslo ministerijos) atstovės bei atstovai žino mokslinių tyrimų etikos principus ir nuostatas	383	1	10	6,39	2,604
MTE principų ir nuostatų laikymasis kasdienėje veikloje ² *	2. Asmenys, vykdančius mokslinius tyrimus Lietuvoje (t.y. tyrėjos ir tyrėjai, mokslininkės ir mokslininkai), laikosi mokslinių tyrimų etikos principų ir nuostatų	466	1	10	6,11	1,834
	4. Mokslinius tyrimus vykdančių Lietuvos organizacijų etikos komitetų/komisijų (kur yra) narės ir nariai vadovaujasi mokslinių tyrimų etikos principais ir nuostatomis	363	1	10	6,69	2,037
	6. Lietuvos organizacijų, kuriose vykdomi moksliniai tyrimai, administracijų darbuotojos ir darbuotojai savo su moksliniais tyrimais susijusiose veiklose vadovaujasi mokslinių tyrimų etikos principais ir nuostatomis	391	1	10	6,02	2,122
	8. Mokslinius tyrimus finansuojančių Lietuvos organizacijų (pvz., Lietuvos mokslo taryba) narės ir nariai vadovaujasi mokslinių tyrimų etikos principais ir nuostatomis	385	1	10	6,35	2,452
	10. Lietuvos mokslo politiką formuojančių organizacijų (pvz., Seimo, Švietimo ir mokslo ministerijos) atstovės bei atstovai atsižvelgia į mokslinių tyrimų etikos principus ir nuostatas formuojant Lietuvos mokslo politiką	379	1	10	5,13	2,417

MTE prevencija ir priežiūra	11. Lietuvos organizacijose, kuriose vykdomi moksliniai tyrimai, yra sukurtos organizacinių procedūrų sistemos, skirtos spręsti mokslinių tyrimų etikos problemas	341	1	10	5,40	2,807
	12. Lietuvos organizacijose, kuriose vykdomi moksliniai tyrimai, funkcionuoja organizacinių procedūrų sistemos, skirtos spręsti mokslinių tyrimų etikos problemas	344	1	10	4,81	2,623
	13. Mokslinius tyrimus finansuojančios Lietuvos organizacijos (pvz., Lietuvos mokslo taryba) užtikrina mokslinių tyrimų etikos pažeidimų prevenciją jų finansuojamuose tyrimuose	347	1	10	5,39	2,533
	14. Lietuvos teisiniuose dokumentuose (t. y. įstatymuose, įsakymuose ir pan.) yra apibrėžti mokslinių tyrimų etikos klausimai	311	1	10	5,86	2,559
	15. Mokslinių tyrimų etikos būklė Lietuvoje, lyginant su mokslinių tyrimų etikos būkle Vakarų Europos šalyse, yra:	382	1	10	4,58	2,092

^{1*} Wilcoxon susietų rangų testo rezultatai: šioje grupėje nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tik tarp teiginių 1 ir 5 bei 3 ir 7 vertinimų vidurkių; visi kiti vertinimų vidurkliai statistiškai reikšmingai skiriasi.

^{2*} Wilcoxon susietų rangų testo rezultatai: šioje grupėje nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tik tarp teiginių 2 ir 6 vertinimų vidurkių; visi kiti vertinimų vidurkliai statistiškai reikšmingai skiriasi.

Statistinė kiekybinių duomenų analizė atlikta naudojantis *SPSS 13.0 for Windows* programiniu paketu. Svarbu pasakyti, kad matematinių statistinės analizės metodų taikymo galimybės yra apribotos sukauptų duomenų pobūdžio: atsakymų į skirtingus klausimus skaičius svyruoja nuo, apytiksliai, 10 iki 800; kai kurios grupės yra ypatingai mažos (pvz., tik 19 asmenų, nurodžiusių, kad mokslo laipsnio nesiekia, tik 5 nevalstybiniuose mokslinių tyrimų institute dirbantys asmenys, tik 10 techninių darbuotojų); dauguma tvarkos ar intervalų skalėse matuotų kintamųjų yra pasiskirstę ne pagal normalųjį skirstinį, o tai yra būtina sąlyga siekiant naudoti parametrinius statistinius testus. Dėl pastarųjų priežasčių toliau analizėje šalia aprašomųjų statistinių charakteristikų naudojami neparametriniai dispersinės analizės testai (Mann-Whitney U ir Wilcoxon W, Wilcoxon susietų rangų testai). Taigi interpretuojant statistinės analizės rezultatus vadovojamasi subjektyvistine tikimybių teorija⁴⁶. Papildomai atliekama elementari kokybinių duomenų (aukščiau minėto vertinimo komentarų) turinio analizė grupuojant apklausos dalyvių pateiktus būklės vertinimo komentarus į temines grupes.

Galiausiai, svarbu pažymėti, kad anksčiau aprašytos savaime susiformavusios tyrimo imties charakteristikos bei taikytų analizės metodų specifika neleidžia apklausos rezultatų laikyti reprezentuojančiais visą Lietuvos mokslo bendruomenę. Kitaip sakant, toliau pateikiami analizės rezultatai atspindi tik faktiškai apklausoje dalyvavusių Lietu-

46 Frankfort-Nachmias, C.; Leon-Guerrero, A. *Social Statistics for a Diverse Society*. 4th ed. Thousand Oaks, ect., Pine Forge Press, 2006, p. 346–346; Vogt, W. P. *Dictionary of Statistics & Methodology. A Nontechnical Guide for the Social Sciences*. 3rd ed. Thousand Oaks, etc., SAGE Publications, 2005, p. 246–247.

vos mokslininkų ir mokslininkų, tyrėjų nuomonę, bet ne visos Lietuvos mokslo bendruomenės nuomonę.

2. Apklausoje dalyvavusių Lietuvos mokslo bendruomenės narių nuomonė apie mokslinių tyrimų etikos būklę Lietuvoje

511 savo nuomonę apklausos metu išsakę Lietuvos mokslo bendruomenės narės ir nariai mokslinių tyrimų etikos būklę Lietuvoje dešimties balų sistemoje vertino vidutiniškai 6 balais (std. nuokr.=1,852). Remiantis Mann-Whitney U ir Wilcoxon W testų rezultatais, šis vertinimas kiek skiriasi atskirose sociodemografinių charakteristikų pagrindu suformuotose apklausos dalyvių grupėse (1lentelė). Tiksliau, fizinių mokslų atstovės ir atstovai vidutiniškai mokslinių tyrimų etikos būklę Lietuvoje vertino geriausiai (beveik 7 balai iš 10), o technologijos mokslų srities – prasčiausiai (beveik 5,5 balo); doktorantės ir doktorantai minimą būklę vertino beveik 1 balu aukščiau nei habil. mokslo daktarės ir daktarai bei mokslo laipsnio nesiekiantys asmenys (6 vs. 5); docentės ir docentai būklę vidutiniškai vertino kiek žemiau nei lektorės ir lektoriai, jaun. mokslo darbuotojos ir darbuotojai, asistentės ir asistentai. Taip pat mokslinių tyrimų etikos būklės Lietuvoje vertinimas, nors ir labai silpnai, tačiau statistiškai reikšmingai koreliuoja su amžiumi bei apytiksliai mokslinio darbo stažu. Tiksliau, P_s koeficientai (atitinkamai, -0,159 ir -0,154, $p < 0,01$) nurodo nežymią tendenciją, kad didėjant amžiui bei stažui minimas vertinimas kiek žemėja. Pastarasis rezultatas nurodo gana logišką tendenciją: kuo didesnė mokslinio darbo patirtis, tuo prastesnė nuomonė apie mokslinių tyrimų etikos būklę Lietuvoje. (Pavyzdžiui, kiekviena prof. habil. mokslų daktarė dalyvaudama įvairiose tarybose, komisijose, ekspertinėse grupėse ir pan. bent teoriškai turi žymiai daugiau galimybių susidurti (ir) su neetiško elgesio pavyzdžiais nei, pavyzdžiui, jaunas doktorantas, kurio veikla apsiriboja darbu prie disertacijos laboratorijoje ir dėstymu.) Tuo tarpu vienas iš galimų vertinimo skirtumų atskirose mokslo srityse šaltinis – tai būklės Lietuvoje vertinimas žvelgiant per tos mokslų srities, kurioje dirbama, prizmę. Tiksliau, apklausos dalyvės ir dalyviai savo vertinimus komentavo taip: „*galiu spręsti tik apie savo mokslo krypties situaciją*“, „*pildydama anketą, rašau tik apie socialinius mokslus*“, „*turiu omeny biomedicinos [mokslų] sritį*“, „*vertinimas susijęs tik su kalbotyros sritimi*“.

Bendrą mokslinių tyrimų etikos būklės Lietuvoje vertinimą papildantys apklausos dalyvių komentarai varijuoja nuo gana neigiamų („*apgailėtina*“, „*labai*“ ar „*pakankamai prasta*“ ir dar „*prastėja*“, „*nelaikau, kad tai puiki būklė*“), apima nuosaikesnes nuostatas („*patenkinama*“, „*gana vidutiniška*“) ir baigiasi gana teigiamais vertinimais („*nėra bloga*“, „*nėra labai komplikuota*“, „*labai gerai*“). Taip pat šiuose komentaruose atrandama nuoroda į tai, kad Lietuvoje mokslinių tyrimų etikos būklė nėra homogeniška: ji yra „*labai įvairi*“, kadangi „*visaip pasitaiko*“. Tai yra būklės įvairumą lemia tiek individualūs žmonių skirtumai („*yra įvairaus padorumo mokslininkų*“, „*skirtingų [mokslinių publikacijų] autorių, etika labai smarkiai skiriasi*“, nes „*tai priklauso nuo kiekvieno tyrėjo asmenybės, bruožų ir t. t.*“), tiek mokslo organizacijose vyraujančios

kultūrinės nuostatos („*labai daug lemia kolektyvas ir tradicijos*“), tiek mokslo sričių ypatumai („*etikos lygis labai skiriasi – biomedicinos srityje yra aiškus kodeksas, o socialiniai mokslai neturi šalyje beveik nieko*“, „*technologijų ir fizinių mokslų srityse etikos lygis neblogas, gal kiek prasčiau socialinių mokslų srityje*“). Ir apskritai: „*yra ir puikūs elgesio pavyzdžiai, yra ir bjaurių pavyzdžių*“. Kasdienėje realybėje pastebima, kad:

„Viena vertus, dirbu su mokslininkais, kurie gerbia save, savo kolegas ir savo tyrimų objektus, tad etika ir orumas išlaikomi. Antra vertus, nuolat matau sveiku protu nesuvokiamus atvejus: kaip [...] taryba balsuodama leidžia darbą nuplagijavusiam doktorantui tęsti studijas, kaip į mokslines konferencijas ir žurnalus pakliūva draugai ir pažįstami, veikiau parodijuojantys, nei dirbantys mokslinį darbą.“

Pastarajame komentare išryškėja dvi aplinkos: viena, kurioje vykdomi tyrimai ir kurioje vyrauja etiškos nuostatos, ir kita, kurioje priimami sprendimai, įvertinami moksliniai rezultatai; būtent pastarojoje aplinkoje pastebimi etikos pažeidimai. Netgi darant prielaidą, kad savo artimą aplinką individai gali būti linkę idealizuoti, tokių situacijų egzistavimas kelia nerimą: paprastai aukštesniuose (ir didesnę galią turinčiuose) hierarchiniuose lygmenyse formuojami (šiuo atveju – netinkamo) elgesio standartai.

Remiantis Wilcoxon susietų rangų testo rezultatais (2 lentelė) apklausos dalyvės ir dalyviai mano, kad geriausiai (beveik 8 balams iš 10) mokslinių tyrimų etikos principus ir nuostatas žino mokslinius tyrimus vykdančių Lietuvos organizacijų etikos komitetų / komisijų (kur yra) narės ir nariai bei mokslinius tyrimus finansuojančių Lietuvos organizacijų (pvz., Lietuvos mokslo tarybos) narės ir nariai; mokslinius tyrimus Lietuvoje vykdančias asmenys (t. y. tyrėjos ir tyrėjai, mokslininkės ir mokslininkai) bei Lietuvos organizacijų, kuriose vykdomi moksliniai tyrimai, administracijų darbuotojos ir darbuotojai šias nuostatas žino kiek prasčiau (t. y. beveik 7 balams); prasčiausiai minimus principus ir nuostatas žino Lietuvos mokslo politiką formuojančių organizacijų (pvz., Seimo, Švietimo ir mokslo ministerijos) atstovės bei atstovai (t. y. 6 balams).

Panaši apklausos dalyvių nuomonė ir apie tai, kas ir kaip griežtai / dažnai savo veikloje vadovaujasi etikos principais ir nuostatomis: respondenčių ir respondentų nuomone, griežčiausiai mokslinių tyrimų etikos principais savo kasdienėje veikloje vadovaujasi mokslinius tyrimus vykdančių Lietuvos organizacijų etikos komitetų / komisijų (kur yra) narės ir nariai (beveik 7 balai iš 10); kiek laisviau (6 balai) šiais principais ir nuostatomis vadovaujasi mokslinius tyrimus finansuojančių Lietuvos organizacijų (pvz., Lietuvos mokslo tarybos) narės ir nariai, mokslinius tyrimus Lietuvoje vykdančias asmenys (t. y. tyrėjos ir tyrėjai, mokslininkės ir mokslininkai), Lietuvos organizacijų, kuriose vykdomi moksliniai tyrimai, administracijų darbuotojos ir darbuotojai; rečiausiai (5 balai) savo veikloje minimais principais vadovaujasi Lietuvos mokslo politiką formuojančių organizacijų (pvz., Seimo, Švietimo ir mokslo ministerijos) atstovės bei atstovai (2 lentelė).

Apibendrinant šiuos rezultatus svarbu pažymėti, kad vis dėlto mokslinių tyrimų etikos nuostatų ir principų žinojimas buvo įvertintas aukštesniu balu nei vadovavimasis jais kasdienėje veikloje (atitinkamai, vidurkiai 7,3 ir 6,1; Std. nuokr. 1,810 ir 1,822). Tačiau toks 1 balo skirtumas tarp mokslinių tyrimų etikos principų ir nuostatų žinojimo bei

jų laikymosi / vadovavimosi jomis kasdienėje veikloje pastebimas ne visose apklausos dalyvių grupėse, suformuotose remiantis jų atstovaujama mokslo sritimi. Pavyzdžiui, vidutinis fizinių mokslų srities atstovų principų ir nuostatų žinojimo vertinimas yra 7,9 (std. nuokr. = 1,614), o laikymosi / vadovavimosi jomis – tik 6,4 (std. nuokr. = 2,047); ir tai yra vieni aukščiausių vertinimų lyginant su kitų mokslo sričių atstovų vertinimais. Žemiausiai mokslinių tyrimų etikos principų ir nuostatų žinojimą vidutiniškai įvertino žemės ūkio mokslams atstovavę apklausos dalyvės ir dalyviai (vidurkis = 6,4 Std. nuokr. = 1,804; laikymasis / vadovavimasis jomis vidutiniškai įvertintas 5,7 balo (std. nuokr. = 1,496)); žemiausiai laikymąsi / vadovavimąsi mokslinių tyrimų etikos principais ir nuostatomis kasdienėje veikloje įvertino gamtos mokslams atstovavę apklausos dalyvės ir dalyviai (vidurkis = 5,1, std. nuokr. = 2,057; žinojimas įvertintas 7,4 balo (std. nuokr. = 2,086)). Įvertinus mokslinių tyrimų etikos priežiūros išplėtojamą biomedicinos mokslų srityje, nėra stebėtina tai, kad apklausoje dalyvavę medicinos mokslų atstovės ir atstovai mokslinių tyrimų etikos principų ir nuostatų laikymąsi bei vadovavimąsi jomis kasdienėje veikloje įvertino aukščiau nei kitų mokslo sričių atstovės ir atstovai (vidurkis = 7,0, std. nuokr. = 1,793). Tačiau stebina tai, kad mokslinių tyrimų etikos principų ir nuostatų žinojimas dirbančiųjų medicinos mokslų srityje vertintas kiek žemiau, nei fizinių bei humanitarinių ir gana panašiai kaip gamtos mokslų sričių atstovių ir atstovų (plg.: atitinkamai, vidurkiai 7,5 (std. nuokr. = 1,876) ir 7,9 (std. nuokr. = 1,614), 7,7 (std. nuokr. = 1,615) bei 7,4 (std. nuokr. = 2,086). Remiantis anksčiau iškelta prielaida, kad mokslinių tyrimų etikos būklė Lietuvoje buvo vertinama žvelgiant per mokslo srities, kurioje dirbama, prizmę, šie rezultatai gali rodyti arba per daug / mažai kritišką savo mokslo srities vertinimą ir / arba mokslo srityje vykstančių procesų nesuvokimą / nežinojimą ir / arba tai, kad biomedicinos mokslų srityje veikiančios mokslinių tyrimų etikos pažeidimų prevencijos ir priežiūros priemonės nėra pakankamai efektyvios, o skirtumas tarp kognityvinio ir elgsenos komponentų implikuoja apie integralumo stoką mokslinių tyrimų etikos sistemoje.

Šių apibendrintų rodiklių analizė jau tiesiogiai rodo ryšį tarp patirties mokslinėje veikloje (t. y. mokslo laipsnio) ir mokslinių tyrimų etikos būklės vertinimo. Tiksliau, tiek mokslinių tyrimų etikos principų ir nuostatų žinojimą, tiek jų laikymąsi / vadovavimąsi jomis kasdienėje veikloje apklausoje dalyvavę doktorantės ir doktorantai vidutiniškai vertino aukščiau, nei pirmą (m. dr.) ir antrą (habil. m. dr.) mokslo laipsnius turintys asmenys; mokslo daktarių ir daktarų vertinimai buvo kiek aukštesni nei habilituotų mokslo daktarių ir daktarų (plg.: atitinkamai, žinojimo vertinimų vidurkiai 7,5 (std. nuokr. = 1,583), 7,3 (std. nuokr. = 1,809), 7,0 (std. nuokr. = 1,760); laikymosi / vadovavimosi vertinimų vidurkiai 6,7 (std. nuokr. = 1,273), 6,1 (std. nuokr. = 1,875), 5,5 (std. nuokr. = 1,880).

Kitas įdomus statistinės analizės rezultatas yra statistiškai reikšmingas skirtumas tarp to, kaip mokslinių tyrimų etikos principų ir nuostatų laikymąsi / vadovavimąsi jomis įvertino valstybiniuose universitetuose ir valstybiniuose mokslinių tyrimų institutuose dirbančios(-ys) apklausos dalyvės ir dalyviai: universitetų darbuotojų vertinimas yra aukštesnis nei institutų (plg.: vidurkiai, atitinkamai, 6,4 (std. nuokr. = 1,733) ir 5,7 (std. nuokr. = 1,851). Neturint atitinkamų duomenų tegalima kelti prielaidą, kad aukš-

tesniam universitetuose dirbančiųjų vertinimui galėjo daryti įtaką tai, jog visuose Lietuvos universitetuose šiandien yra įsteigtos (akademinės) etikos komisijos / komitetai, tuo tarpu tokius institucinius darinius turi vos keli Lietuvos mokslo institutai.

Apibendrintai interpretuojant pastaruosius vertinimus galima pasakyti, kad, viena vertus, toks aukštesnis žinojimo įvertinimas ir tai, kad gausybėje mokslinių tyrimų etikos būklės Lietuvoje vertinimo komentarų randami vos keli pasisakymai apie šios srities žinias, verčia galvoti, kad visumoje mokslinių tyrimų etikos išmanymas nėra toks problemiškas kaip kad vadovavimasis etikos principais kasdienėje veikloje. Tačiau, kita vertus, tik 41 apklausoje dalyvavę asmenys nurodė, jog teko dalyvauti specialiuose mokymuose mokslinių tyrimų etikos tema (263 nurodė, jog tokiuose mokymuose dalyvauti nėra tekę), bei 137 norėtų dalyvauti tokiuose mokymuose (91 – ne). Taigi net tokioje mažoje populiacijoje pastebimas numanomas žinių trūkumas.

Apklausoje dalyvių žiniomis / nuomone, apytiksliai pusėje Lietuvos organizacijų, kuriose vykdomi moksliniai tyrimai, yra sukurtos organizacinių procedūrų sistemos, skirtos spręsti mokslinių tyrimų etikos problemas. Ši nuomonė atspindi realybę: visuose Lietuvos universitetuose yra patvirtinti etikos kodeksai ir įsteigtos (akademinės) etikos komisijos / komitetai. Tačiau šios sistemos, respondencijų ir respondentų nuomone, nėra pakankamai efektyvios (vidurkis = 4,8, std. nuokr. = 2,623). Be to, šiuose vertinimuose akivaizdžiai išsiskiria apklausoje dalyvavusių medicinos mokslų atstovių ir atstovų nuomonė: jų pateikti aukščiausi vertinimai, tikėtina, tiesiogiai atspindi mokslinių tyrimų etikos priežiūros išplėtojamą jų srityje (sistemų sukūrimo apimtys įvertintos vidutiniškai 6,6 balo (std. nuokr. = 2,526); jų efektyvumas įvertintas 6,0 balais (std. nuokr. = 2,691). Tuo tarpu kitų mokslų sričių atstovių ir atstovų vertinimai yra mažesni 1 ir daugiau balo. Pavyzdžiui, sistemų sukūrimo apimtis žemės ūkio ir socialinių mokslų sričių atstovės ir atstovai įvertino 5,6 balo (std. nuokr., atitinkamai, 2,950 ir 2,684), humanitarinių mokslų – tik 4,7 balo (std. nuokr. = 2,821); sistemų efektyvumą kiek aukščiau įvertino taip pat žemės ūkio ir socialinių mokslų sričių atstovės ir atstovai (vidutiniai vertinimai, atitinkamai, 5,5 ir 5 balai, std. nuokr., atitinkamai, 2,447 ir 2,482), o žemiausiai – vidutiniškai 4 balais – gamtos ir humanitarinių mokslų sričių atstovės ir atstovai (std. nuokr., atitinkamai, 2,892 ir 2,588). Gana žemus vertinimus paaiškina papildomi apklausoje dalyvių komentarai, kuriuose rašoma, kad „*dauguma tyrimų institucijų nediskutuoja tyrimo etikos klausimais, neturi jokio struktūrinio vieneto, kuris organizuotų švietimą, konsultuotų, patartų, ar vykdytų kontrolę šiais [mokslinių tyrimų etikos] klausimais*“, o esamos „*etikos komisijos išvis ta kryptimi nedirba*“.

Apklausoje dalyvių nuomone, mokslinius tyrimus finansuojančių Lietuvos organizacijų lygmeniu mokslinių tyrimų etikos pažeidimų prevencijos užtikrinimas jų finansuojamuose tyrimuose yra vertintinas vidutiniškai 5 balais (std. nuokr. = 2,533). Šis vertinimas medicinos mokslų srities atstovių ir atstovų grupėje yra daugiau nei 1 balu aukštesnis už kitoms mokslo sritims atstovaujančių grupių vertinimus (plg.: atitinkamai, vidurkiai 6,6 (std. nuokr. = 2,282) vs. vidurkiai nuo 5,0 balo (std. nuokr. = 2,373) žemės ūkio mokslams atstovaujančių grupėje iki 5,5 balo (std. nuokr. = 2,317) socialiniams mokslams atstovaujančių grupėje). Labiausiai tikėtina, kad toks skirtumas tarp mokslo

sričių atsiranda dėl vienos priežasties: išskirtinai biomedicinos mokslo srities tyrimams atlikti privalo būti gautas (regioninio) bioetikos komiteto leidimas⁴⁷.

Vieną iš paskutinių vertinimui pateiktų teiginių – Lietuvos teisiniuose dokumentuose (t. y. įstatymuose, įsakymuose ir pan.) yra apibrėžti mokslinių tyrimų etikos klausimai – apklausos dalyvės ir dalyviai įvertino 6 balais (std. nuokr. = 2,559). Šis vertinimas taip pat yra aukščiausias biomedicinos mokslų atstovių ir atstovų grupėje (vidurkis = 7,2, std. nuokr. = 1,822); kitas mokslo sritis atstovaujančiųjų grupėse pastarojo teiginio vertinimas svyruoja nuo 5,1 balo (std. nuokr. = 3,042, fiziniai mokslai) iki 6,5 balo (std. nuokr. = 2,703, gamtos mokslai). Šio teiginio vertinimuose ir vėl išryškėjo mokslinio darbo patirties veiksnys: kuo ilgesnė patirtis, tuo prastesnė nuomonė ($P_s = -2,13$ p < 0,01). Tiksliau, doktorančių ir doktorantų nuomone, Lietuvos teisiniuose dokumentuose mokslinių tyrimų etikos klausimai yra apibrėžti vidutiniškai 6,5 balo (std. nuokr. = 2,384), mokslo daktarių ir daktarų nuomone – beveik 6 balams (std. nuokr. = 2,504), habil. mokslo daktarių ir daktarų – mažiau kaip 5 balams (Std. nuokr. = 2,983); mokslo darbuotojų nuomone, šie klausimai apibrėžti, vidutiniškai, kiek daugiau nei 6 balais (std. nuokr. = 1,952), vyresn. mokslo darbuotojų nuomone, – kiek daugiau nei 5 balais (std. nuokr. = 2,462), vyriaus. mokslo darbuotojų nuomone, – kiek daugiau nei 4 balais (std. nuokr. = 3,587).

Galiausiai, vidutinis mokslinių tyrimų etikos būklės Lietuvoje, lyginant su jos būkle kitose Vakarų Europos šalyse, vertinimas yra beveik 5 balai (2 lentelė). Šis vertinimas iš esmės yra identiškas visose mokslo srityse: Mann-Whitney U testas parodė, kad statistiškai reikšmingai skiriasi tik aukščiausiai (vidurkis = 5,2, std. nuokr. = 2,055) ir žemiausiai (vidurkis = 4,2, std. nuokr. = 1,943) skirtumą įvertinusių, atitinkamai, medicinos ir humanitarinių mokslų sričių atstovų vertinimai ($Z = -2,188$ p < 0,05). Taigi statistinis rodiklis leidžia daryti išvadą, kad apskritai mokslinių tyrimų etikos būklė Lietuvoje yra matoma kaip labai panaši (ar net tokia pati) kaip ir kitose Vakarų Europos šalyse. Šią išvadą patvirtina ir apklausos dalyvių komentarai, kuriuose sakoma, kad „[Lietuvoje] Kaip ir visame pasaulyje, nieko ypatingo“, t. y. „Nemanau, kad padėtis kuo iš esmės skirtusi nuo [padėties] kaimyninėse šalyse“. Konkrečiau:

„Manau, kad mokslinių tyrimų etika [Lietuvoje] yra palyginama su pasaulio tyrimų etika. Net ir aukšto išsivystymo lygio šalyse būna falsifikavimo, neetiškų tyrimų ir pan.“ Taigi „Bendrą pasaulinę situaciją šiuo metu įvertinčiau 5 (prastai). Jei šią situaciją laikytume atskaitos tašku, [tai] Lietuvai būtų galima skirti 8 balus. Taigi Lietuvoje situacija mažai skiriasi nuo esamos kitose užsienio valstybėse.“

Toks savo elgesio lyginimasis su blogesniais ar blogiausiais pavyzdžiais yra viena iš tipišku moralinių nusižengimų racionalizavimo arba „neutralizavimo“ priemonių⁴⁸. Ši priemonė leidžia psichologiškai susilpninti atsakomybės ir kaltės pojūtį, raminant save,

47 „12. 3. Leidimus atlikti klinikinį vaistinio preparato tyrimą išduoda Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos Lietuvos bioetikos komiteto ar Regioninio biomedicininii tyrimų etikos komiteto pritarimu.“ Biomedicininii tyrimų etikos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 44-1247.

48 Bandura, A. Moral Disengagement in the Perpetration of in Humanities. *Personality and Social Psychology Review*. 1999, 3(3): 193–209.

jog ir kitur (arba ir kiti) elgiamasi / elgiasi netinkamai. Toks mąstymas palieka galimybę problemoms tarpti, nesiimant priemonių joms spręsti.

Tačiau pasitaiko ir kitokių apklausos dalyvių pastebėjimų. Pavyzdžiui, nors „*manau, kad ir kitur ji ne visada geresnė, tačiau pas mus įtakos turi labai menkas ir labai neetiškas valstybinis mokslinės veiklos finansavimas.*“ Ir apskritai „*mokslinė sistema Lietuvoje stagnuoja, o likę entuziastai dirba iš idėjos*“. Pažymėtina, kad respondentės ir respondentai problemų atsiradimą sieja ne vien su individo perspektyva, bet ir su sistemų arba struktūrų, formuojančių individo elgesį, netobulumu. Ši išvalga yra svarbi visuomenės mastu, nes dar 2000–2001 m. Lietuvoje atliktoje sociologinėje apklausoje apie etines problemas versle, respondentės ir respondentai organizacijų atsakomybės už netinkamą individo elgesį neįžvelgė⁴⁹. Šis postūmis žymi didėjančią tam tikros (tikėtina, pažangiausios) visuomenės dalies suvokimą apie vadybos ir administravimo procesų svarbą etiškai elgsenai.

Taigi pradendant diskusiją apie mokslinių tyrimų etikos būklę Lietuvoje remiantis empiriniais duomenimis ir laikantis nuomonės, kad bendruomenės požiūris nusako esamą mokslinių tyrimų būklę Lietuvoje, pažymėtina, kad siekiant ją gerinti svarbu, kad mokslinių tyrimų etika ne liktų asmeniniu mokslinius tyrimus vykdančių asmenų reikalu ar mokslo organizacinių (mokslinių tyrimų / akademinės) etikos komitetų rūpesčiu, bet taptų vienu iš mokslinius tyrimus finansuojančių organizacijų prioritetu ir, žinoma, patektų į mokslo politikos formuotojų ir įstatymų leidėjų darbotvarkes⁵⁰.

Išvados

Mokslinės ir taikomojo pobūdžio literatūros apžvalga rodo, kad mokslinių tyrimų etika nėra dažnai analizuojama empirinių tyrimų tema Lietuvoje. Todėl šis straipsnis laikytinas vienu pirmųjų mėginimų tiek empiriškai apibūdinti Lietuvos mokslo bendruomenėje vyraujančią požiūrį į tyrimų etiką, tiek prisidėti prie prasidedančios diskusijos apie mokslinių tyrimų etikos problemas⁵¹ Lietuvoje remiantis empiriniais duomenimis.

49 Freitakienė, R. Etinių standartų skirtumai Lietuvoje ir Lenkijoje. Vasiljevienė, N. (red.) *Dalykinė etika: pasaulinės tendencijos ir postsocialistinių šalių aktualijos*. Kaunas: VUKHF, 2001, p. 39–73.

50 Mėginant suvokti mokslinių tyrimų etikos problematikos apimtis vargiai galima tikėtis, kad vis dar steigimo procese esanti Akademinės etikos kontrolieriaus tarnyba pajėgs išspręsti visas šioje srityje kylančias problemas. (Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos įsteigimo ir Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos nuostatų patvirtinimo“ projektas +nuostatai nr. XIP-2997(2) [interaktyvus]. Vilnius, 2011-06-27 [žiūrėta 2011-08-10]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=402455&p_query=Akademin%EBs%20etikos%20ir%20proced%FBr%F8%20kontrolieriaus%20arnyba&p_tr2=2>; Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos įsteigimo ir Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos nuostatų patvirtinimo“ projektas Nr. XIP-2997(2) (svarstymas). *LR Seimo VI (pavasario) sesijos rytinio plenarinio posėdžio nr. 347 stenograma* [interaktyvus]. Vilnius, 2011-06-30, 12.39 val. [žiūrėta 2011-08-10]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=403052&p_query=Akademin%EBs%20etikos%20ir%20proced%FBr%F8%20kontrolieriaus%20arnyba&p_tr2=2>).

51 Žr., pvz., Lašas, A. Ministras pervertino Lietuvos dėstytojus (I, II, III) [interaktyvus]. Delfi, nuomonių ringas, 2011.07.18, 2011.07.25., 2011.08.03 [žiūrėta 2011-08-14]. <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/alasas>>.

Taigi apklausoje dalyvavusių Lietuvos mokslo bendruomenės narių nuomone, mokslinių tyrimų etikos būklė Lietuvoje yra vertintina 6 balais iš 10 galimų. Remiantis kiekybiniais vertinimais, tokį būklės įvertinimą pirmiausiai lemia tai, kiek mokslo organizacijų narės ir nariai (mokslinius tyrimus vykdydantys, prižiūrintys ir administruojantys asmenys) vadovaujasi mokslinių tyrimų etikos principais ir nuostatomis kasdienėje veikloje. Tačiau apklausos metu vadovavimasis šiais principais ir nuostatomis buvo įvertintas vidutiniškai žemiau nei pastarųjų principų ir nuostatų žinojimas. Taigi: žinome, bet nesivadovaujame. Kaip žinojimą apie etines normas paversti etiškais poelgiais ir taip susieti kognityvinį ir elgsenos komponentus, lieka klausimu būsimiems tyrimams. Tuo papildant, tikėtina, bendrąjį akademinį diskursą apie moralinės nuostatos virsmą moraliniu poelgiu.

Padėka. Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-37/2010). Autorės dėkoja už pagalbą renkanti duomenis Lietuvos socialinių tyrimų centro Sociologijos instituto jaunesn. mokslo darbuotojai doktorantei A. Lipnevič.

Literatūra

- Aagaard-Hansen, J.; Johansen, M. V. Research ethics across disciplines. *Anthropology Today*. 2008, 24(3): 15–19.
- Abromaitytė-Sereikienė, L. Factors Influencing Ethics of Marketing Decisions in Lithuanian Media. *Engineering Economics*. 2008, 1(56): 29–36.
- Alderson, P.; Morrow, V. Multidisciplinary research ethics review: is it feasible? *International Journal Social Research Methodology*. 2006, 9(5): 405–417.
- Antle, B. J.; Regehr, C. Beyond individual rights and Freedoms: Metaethics in social work research. *Social work*. 2003, 48(1): 135–144.
- Askins, K. In and beyond the classroom: research ethics and participatory pedagogies. *Area*. 2008, 40(4): 500–509.
- Axelin, A.; Salanterä, S. Ethics in neonatal pain research. *Nursing Ethics*. 2008, 15(4): 492–499.
- Baksthanovskii, V. I.; Sogomonov, I. V. Professional Ethics. *Sociological Research*. 2007, 46(1): 75–95.
- Bandura, A. Moral Disengagement in the Perpetration of in Humanities. *Personality and Social Psychology Review*. 1999, 3(3): 193–209.
- Benatar, S. R.; Vaughanb, C. L. Global and local forces shaping the research agenda and tie governance of research ethics. *South African Journal of Science*. 2008, 104(Nov/Dec): 439–442.
- Lietuvos Respublikos biomediciniųjų tyrimų etikos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 44-1247.
- Bostrom, N.; Ord, T. The Reversal Test: Eliminating Status Quo Bias in Applied Ethics. *Ethics*. 2006, 116: 656–679.
- BP7 projektas *European Research Ethics Committees' Network (EURECNET)* 2011-2014, Ref.nr. 244519 [interaktyvus].

- [žiūrėta 2011-08-11]. <http://cordis.europa.eu/fetch?CALLER=FP7_PROJ_EN&ACTION=D&DOC=36&CAT=PROJ&QUERY=0131cf07635e:b675:2137deeb&RCN=97226>.
- BP7 projektas *Inter-connected European information and documentation system for ethics and science: European ethics documentation centre* (ETHICSWEB), 2008-2011, Ref.nr. 217817 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-11]. <http://cordis.europa.eu/fetch?CALLER=FP7_PROJ_EN&ACTION=D&DOC=31&CAT=PROJ&QUERY=0131cf07635e:b675:2137deeb&RCN=87928>.
- Brigley, S. Business ethics in context: researching with case studies. *Journal of Business Ethics*. 1995, 14: 219–226.
- Butler, I. A Code of Ethics for Social Work and Social Care Research. *British Journal of Social Work*. 2002, 32: 239–248.
- Butler, I. A Code of Ethics for Social Work and Social Care Research. *British Journal of Social Work*. 2002, 32: 239–248.
- Carter, M. A.; Night, S. S. From Strangers to Partners: Emerging Forms of Research Ethics Consultation. *The American Journal of Bioethics*. 2008, 8(3): 29–31.
- Cho, M. K., at al. Strangers at the Benchside: Research Ethics Consultation. *The American Journal of Bioethics*. 2008, 8(3): 4–13.
- Crane, A. Are you ethical? Please tick yes or no. On researching ethics in business organizations. *Journal of Business Ethics*. 1999, 20: 237–248.
- Dearman, D. T.; Beard, J. E. Ethical Issues in Accounting and Economics Experimental Research: Inducing Strategic Misrepresentation. *Ethics & Behavior*. 2009, 19(1): 51–59.
- Dench, S.; Iphofen, R.; Huws, U. *An EU Code of Ethics for Socio-Economic Research* [interaktyvus]. Great Britain: Institute for Employment Studies, 2004 [žiūrėta 2011-08-10]. <<http://www.respectproject.org/ethics/412ethics.pdf>>.
- Dranseika, V.; Noreika, S.; Gefenas, E. Neuroetikos žemėlapis. *Problemos*. 2009, 76: 66–73.
- Ethics review [interaktyvus]. ES [žiūrėta 2011-08-12]. <<http://ec.europa.eu/research/science-society/index.cfm?fuseaction=public.topic&id=1289&lang=1>>.
- Ethics review. Legislation, regulations and conventions [interaktyvus]. ES [žiūrėta 2011-08-12]. <<http://ec.europa.eu/research/science-society/index.cfm?fuseaction=public.topic&id=1291&lang=1>>.
- Ferris, L. E.; Sass-Kortsak, A. Sharing Research Findings with Research Participants and Communities. *International Journal of Occupational and Environmental Medicine*. 2011, 2(3): 172–181.
- Fitzgerald, M. H.; Phillips, P. A.; Yule, E. The Research Ethics Review Process and Ethics Review Narratives. *Ethics & Behavior*. 2006, 16(4): 377–395.
- Frankfort-Nachmias, C.; Leon-Guerrero, A. *Social Statistics for a Diverse Society*. 4th ed. Thousand Oaks, ect., Pine Forge Press, 2006.
- Freitakienė, R. Etinių standartų skirtumai Lietuvoje ir Lenkijoje. Vasiljevienė, N. (red.) *Dalykinė etika: pasaulinės tendencijos ir postsocialistinių šalių aktualijos*. Kaunas: VUKHF, 2001.
- Gefenas, E. Balancing Ethical Principles in Emergency Medicine Research. *Science and Engineering Ethics*. 2007, 13:281–288.
- Gefenas, E. The Concept of Risk and Responsible Conduct of Research. *Science and Engineering Ethics*. 2006, 12: 75–83.
- Grepperud, S.; Pedersen, P. A. Crowding Effects and Work Ethics. *Labour*. 2006, 20(1): 125–138.
- Grincevičienė, V.; Grincevičienė, Š. Doktorantų požiūris į akademinį nesąžiningumą. *Santalka. Edukologija*. 2007, 15(2): 10–20.
- Haggerty, K. D. Ethics Creep: Governing Social Science Research in the Name of Ethics. *Qualitative Sociology*. 2004, 27(4): 391–414.
- Hagner, P. R.; Randall, D. M.; Geoghegan, C. Context Effects in Ethical Evaluations: and Experimental Study. *Social Behaviour and Personality*. 1996, 24(3): 279–292.

- Halse, C.; Honey, A. Unraveling Ethics: Illuminating the Moral Dilemmas of Research Ethics. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. 2005, 30(4): 2141–2162.
- Hammersley, M. Against the ethics: on the evils of ethical regulation. *International Journal of Social Research Methodology*. 2009, 12(3): 211–225.
- Harman, J. R.; Harrington, J. A., JR.; Cervený, R. S. Reply: Values, Ethics, and Geographic Research. *Annals of the Association of American Geographers*. 1998, 88(2): 308–310.
- Harman, J. R.; Harrington, J. A., JR.; Cervený, R. S. Science, Policy, and Ethics: Balancing Scientific and Ethical Values in environmental Science. *Annals of the Association of American Geographers*. 1998, 88(2): 277–286.
- Hersh, M. An educational imperative: the role of ethical codes and normative prohibitions in cbw-applicable research. *Minerva*. 2002, 40: 37–55.
- Ivanauskas, V. Sovietinių biurokratų darbo etika, neformalios rutinos ir planavimo sistemos trūkumai (Lietuvos atvejis). *Filosofija. Sociologija*. 2006, 4: 1–12.
- Jakušvaitė, I.; Darulis, Ž.; Žekas, R. Lithuanian health care in transitional state: ethical problems. *BMC Public Health*. 2005, 5(117): 1–8.
- Kalenda, Č. Taikomoji etika: iškilimas ir ypatybės Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*. 2009, 20(1): 55–62.
- Kraus, R. You must participate. Violating research ethical principles through role-play. *College Teaching*. 2008, 65(32): 131–136.
- Lašas, A. Ministras pervertino Lietuvos dėstytojus (I, II, III) [interaktyvus]. *Delfi, nuomonių ringas*, 2011.07.18, 2011.07.25., 2011.08.03 [žiūrėta 2011-08-14]. <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/aldas-ministras-pervertino-lietuvos-destytojus.d?id=47634773>>, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/aldas-ministras-pervertino-lietuvos-destytojus-ii-dalis-vgtu.d?id=47722707>>, <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/aldas-ministras-pervertino-lietuvos-destytojus-iii-ktu-akademines-machinacijos.d?id=48194781>>.
- Long, G. L.; Dorn, D. S. An Assessment of the ASA Code of Ethics and Committee on Ethics. *The American Sociologist*. 1982, 17(2): 80–86.
- Mccullough, L. B. The Critical Turn in Clinical Ethics and Its Continous Enhancement. *Journal of Medicine and Philosophy*. 2005, 30:1–8.
- McWilliams, R.; Hebden, C. W.; Gilpin, A. M. K. Concept paper: a virtual centralized IRB system. *Accountability in Research*. 2006, 13(1): 25–45.
- Melville, R. Human research ethics committees and ethical review: The changing research culture for social workers. *Australian Social Work*. 2005, 58(4): 370–383.
- Nachmias, D.; Nachmias, C. *Research Methods in the Social Sciences*. 3rd ed., New York: St. Martin's Press, 1987.
- Novelskaitė, A. How to acquire a scientific degree in the field of medical science in Lithuania: women physician-scientists' personal experience-based strategies. *Acta Medica Lituanica*. 2008, 15(4): 188–193.
- Nuremberg Trials. Nuremberg, Germany [1945–1949] [interaktyvus]. [žiūrėta 2011.08.02]*. <http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Nuremberg_trials.html>.
- Palidauskaite, J. Codes of Ethics in Transitional Democracies. A Comparative Perspective. *Public Integrity*. 2005–2006, 8(1): 35–48.
- Palidauskaite, J. Search for unethical civil servants' behavior motivation. *Management*. 2009, 14(2): 135–143.
- Pauwels, E. *Ethics for Researchers. Facilitating Research Excellence in FP7* [interaktyvus]. Luxembourg: European Communities, 2007 [žiūrėta 2011-08-12]. <<ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/ftp7/docs/ethics-for-researchers.pdf>>.
- Perkumienė, D.; Raupelienė, A. Ethics and Working Culture of Employees in the Public Sector. *Organizacijų vadyba: Sisteminiai tyrimai*. 2008, 46: 99–116.
- Randall, D. M.; Fernandes, M. F. The social desirability bias in ethics research. *Journal of Business Ethics*. 1991, 10: 805–817.

- Robertson, D. Empiricism in business ethics: suggested research directions. *Journal of Business Ethics*. 1993, 2(8): 585–599.
- Robertson, J. Ethics and Anthropology: Reality Check. Preface to “Politics and Pitfalls of Japan Ethnography: Reflexivity, Responsibility, and Anthropological Ethics”. *Critical Asian Studies*. 2007, 39(4): 507–508.
- Schleicher, D. J.; Watt, J. D.; Greguras, G. J. Reexamining the Job Satisfaction-Performance Relationship: The Complexity of Attitudes. *Journal of Applied Psychology*. 2004, 89(1): 165–177.
- Schüklenk, U. Module One: Introduction To Research Ethics. *Developing World Bioethics*. 2005, 5(1): 1–13.
- Science and Society. Action Plan* [interaktyvus]. Luxembourg: European Communities, 2002 [žiūrėta 2011-08-12]. <http://ec.europa.eu/research/science-society/pdf/ss_ap_en.pdf>.
- Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos įsteigimo ir Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos nuostatų patvirtinimo“ Projektas +nuostatai nr. XIP-2997(2) [interaktyvus]. Vilnius, 2011-06-27 [žiūrėta 2011-08-10]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=402455&p_query=Akademine%EBs%20etikos%20ir%20proced%FB%F8%20kontrolieriaus%20tarnyba&p_tr2=2>.
- Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos įsteigimo ir Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos nuostatų patvirtinimo“ projektas Nr. XIP-2997(2) (svarstymas). *LR Seimo VI (pavasario) sesijos rytinio plenarinio posėdžio nr. 347 stenograma* [interaktyvus]. Vilnius, 2011-06-30, 12.39 val. [žiūrėta 2011-08-10]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=403052&p_query=Akademine%EBs%20etikos%20ir%20proced%FB%F8%20kontrolieriaus%20tarnyba&p_tr2=2>.
- Seventh Framework Programme (FP7): Find a project (paieškos terminas „research ethics“) [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-11]. <http://cordis.europa.eu/fp7/projects_en.html>.
- Sieber, J. E. Empirical Research on Research Ethics. *Ethics & Behavior*. 2004, 14(4): 397–412.
- Sieber, J. E. Using Our Best Judgment in Conducting Human Research. *Ethics & Behavior*. 2004, 14(4): 297–304.
- Simon, J.; Hersh, M. An educational imperative: the role of ethical codes and normative prohibitions in cbw-applicable research. *Minerva*. 2002, 40: 37–55.
- Statistikos departamentas. *Informacinės technologijos Lietuvoje 2010*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2010.
- Statistikos departamentas. *Informacinių technologijų naudojimas įmonėse 2010 m. pradžioje*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2010.
- Statistikos departamentas. *Mokslo darbuotojai ir jų veikla 2009*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2010.
- Tainio, L.; Novelskaitė, A. Wo/men’s language in wo/men’s world: Masculine vs. Feminine self-references in the interviews with Lithuanian female scientists. *Žmogus kalbos erdvėje*. 2009, 5(2): 121–131.
- Teisinė informacija: Tarptautiniai teisiniai aktai [interaktyvus]. Lietuvos bioetikos komitetas [žiūrėta 2011-08-02]. <<http://bioetika.sam.lt/index.php?1347848725>>.
- Toliusiene, J.; Peicius, E. Changes in Nursing Ethics Education in Lithuania. *Nursing Ethics*. 2007, 14 (6): 753–757.
- Tomaszewski, C. Conflicts of Interest: Bias or Boon? *Journal of Medical Toxicology*. 2006, 2(2): 1–4.
- Vasiljevas, A.; Pučėtaitė, R. Socialinės įmonių atsakomybės ir efektyvaus žmogiškųjų išteklių valdymo įgyvendinimas dalykinės etikos priemonėmis. *Organizacijų vadyba: Sisteminiai tyrimai*. 2005, 36: 193–212.
- Vasiljevienė, N. *Verslo etika ir elgesio kodeksai*. Vilnius: VUKHF, 2000, 2003.

- Vasiljeviene, N.; Pučėtaitė, R. Establishing Integrity to Eliminate Women Discrimination in Science: Implications from Empirical Research in Lithuania. *Ekonomika ir vadyba*. 2009, 14: 633–640.
- Vogt, W. P. *Dictionary of Statistics & Methodology. A Nontechnical Guide for the Social Sciences*. 3rd ed. Thousand Oaks, etc., SAGE Publications, 2005.
- Wilson, T. D.; Kraft, D.; Lisle, D. J. The Disruptive Effects of Self-Reflection: Implications for Survey Research. *Advances in Consumer Research*. 1990, 17: 212–216.
- Work Programme 2011. *Capacities. Part 5. Science In Society* [interaktyvus]. European Commission C(2010)4903 of 19 July 2010 [žiūrėta 2011-08-12]. <ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/docs/wp/capacities/sis/s-wp-201101_en.pdf>.
- Wilson, T. D.; Kraft, D.; Lisle, D. J. The Disruptive Effects of Self-Reflection: Implications for

THE STATUS OF SCIENTIFIC RESEARCH ETHICS IN LITHUANIA:
WHAT DOES THE LITHUANIAN SCIENTIFIC COMMUNITY THINK?
PRELIMINARY RESULTS OF A NATIONAL SURVEY

Aurelija Novelskaitė

Lithuanian Social Research Center, Lithuania

Raminta Pučėtaitė

Vilnius University, Lithuania

Summary. *Research ethics is a term which is usually used in discussions on biomedical research and, with less frequency, in social research as much as it relates to research on human beings. However, in the broadest sense, research ethics may be defined as covering all stages of scientific research (starting with conception and finishing with publication); thus, being aware of the importance of ethical considerations in research on human beings, we think that the term is applicable to all fields of science. (e.g., ethical dilemmas can arise during the process of selection of the research topic in natural or exact sciences as well as in social or medical sciences (e.g., simplifying the matter, to explore colleague's idea or not).)*

Research ethics became an object of empirical explorations in the 1960s in Western countries. Currently a large number of empirical studies can be found on research ethics questions in different fields of science, on work of research ethics review committees, on teaching research ethics, on consulting on research ethics, on research ethics in global contexts, etc. However, most (if not all) of these studies are conducted in Western European countries and in the United States; empirical research on ethics in such post-soviet/socialist countries as Lithuania are exclusively occasional. Also, Lithuanian research organizations do not participate in numerous research projects (e.g. FP7) on various research ethics related issues which currently are funded by the European Commission. Thus, this paper is one of the first endeavours to shed light on research ethics in Lithuania by providing a portion of empirical data.

The paper is based on analysis of empirical data, which was collected during the national web-based questionnaire survey among Lithuanian researchers and scientists in spring 2011 (N=1107 of started questionnaires, n=330 of fully filled questionnaires). As this is the first publication of the survey data, it is aimed at exploration of one general question: what is the attitude of Lithuanian researchers and scientists towards research ethics status in the country. Results of the analysis of quantitative evaluations and additional commentaries suggest that the status of research ethics is far from perfect: despite the average evaluation being 6 points out of 10 max possible, survey participants provided a number of references to examples of researchers' unethical behaviour (e.g. plagiarism and imposed authorship, data fabrication and falsification, unfair expert reviewing, etc.) as well as to factors enforcing (e.g. lack of knowledge, existent research funding schemes and evaluation system) and supporting (e.g. the lack of organizational susceptibility and of community sensitivity) such behaviour. It is found, that evaluation of the status is higher among research participants from medical sciences (supposedly because of legal developments concerning research ethics in the field) and among PhD students (who obviously have less experience of scientific work). These findings suggest that the general attitude towards research status in the country actually is based on experiences in the closest—research organization—environments.

Considering that there is obvious awareness of research ethics related problems and their sources among Lithuanian researchers and scientists (at least those who participated in the survey), but lack of susceptibility and sensitivity to the issues as well as, practically, absence of resistance to unethical practices and standards, the paper ends with a question for further research, i.e. how to turn moral convictions and attitudes to moral actions.

Keywords: *scientific research ethics, Lithuanian scientific community, post-soviet society.*

Aurelija Novelskaitė, Lietuvos socialinių tyrimų centro Sociologijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja; Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Filosofijos ir kultūros studijų katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: lyčių sociologija, profesijų sociologija, mokslo sociologija (tarp jų mokslinių tyrimų etika), socialinių tyrimų metodologija.

Aurelija Novelskaitė, Lithuanian Social Research Centre, Institute of Sociology, Senior Researcher; Vilnius University, Kaunas Faculty of Humanities, Department of Philosophy and Cultural Studies, Associate Professor. Research interests: sociology of gender, sociology of professions, sociology of science (including ethics of scientific research), social research methodology.

Raminta Pučėtaitė, Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Filosofijos ir kultūros studijų katedros docentė. Mokslinių interesų sritys: dalykinė etika, organizacijų etika, organizacinis pasitikėjimas, integralumo vadyba.

Raminta Pučėnaitė, Vilnius University, Kaunas Faculty of Humanities, Department of Philosophy and Cultural Studies, Associate Professor. Research interests: business and organizational ethics, organizational trust, integrity management.

